

De dagboeken van de genealoog Pieter van Brederode van Wieringen (1631-1697)

(Gepubliceerd in: De Nederlandsche Leeuw 123 (2006), k. 339-344)

Dit jaar wordt het vierhonderdste geboortjaar van Rembrandt van Rijn (1606-1669) herdacht met onder andere symposia, tentoonstellingen, boeken, catalogi en nieuwe bronnenuitgaven. Eén van de meest luxe publicaties is wel de populair-wetenschappelijke uitgave (in meer dan vijf talen) onder de pretentieuze titel *Rembrandt, leven en werk van de grootste schilder aller tijden*, die is samengesteld door de Nederlandse Rembrandt-kenner Michiel Roscam Abbing.¹ In dit in full colour oblong uitgegeven werk worden beknopt leven en werk van de grote kunstenaar geïllustreerd, maar tevens – en dat is het bijzondere van dit boek – een dertigtal facsimile-documenten en memorabilia als bijlagen toegevoegd. Als waren het originelen zijn deze in doorzichtige insteekhoesjes tussen de tekst gevoegd, zodat lezers over de hele wereld de bronnen – die ze met behulp van de transcripties kunnen lezen – in handen krijgen. Daaronder bevinden zich zijn universiteitsinschrijving en andere persoonlijke documenten, maar ook opschriften van schilderijen en bijdragen aan *alba amicorum*.²

Uit het familiearchief Van Slingelandt, dat al meer dan honderd jaar bij de Hoge Raad van Adel berust, is een aantal facsimile-bladzijden bijgevoegd uit één van de dagboekjes van de bekende genealoog Pieter van Brederode van Wieringen (1631-1697), die veel wetenswaardigheden op genealogisch en heraldisch gebied optekende. Het betreft een opsomming uit het sterfjaar van de vermaarde schilder met een aantal antiquiteiten, dat gedurende een bepaalde periode door Rembrandt was verzameld, waarschijnlijk om als atelierstukken te gebruiken bij het vervaardigen van zijn schilderijen. Het in perkament ingebonden aantekenboekje is er één van zeven stuks, die door de Haagse burgemeester Hendrik van Slingelandt (1702-1759) uit de nalatenschap van de genealoog zijn aangekocht en in het familiearchief zijn terechtgekomen.³ De delen zijn, waarschijnlijk na het overlijden van de auteur, van een volgnummer voorzien door J. Commelin, notaris te Amsterdam van 1685-1715,⁴ alsmede van diens handtekening.

Degene, die dit dagboek heeft ontdekt en in de publiciteit gebracht, is professor De la Fontaine Verwey geweest, die de cryptische aantekening direct kon duiden.⁵ Hij komt tot de conclusie dat Van Brederode het woonhuis van de schilder nog twee dagen voor diens dood moet hebben bezocht. Hij schrijft vermakelijk over deze winkelierszoon uit de Warmoesstraat die zijn leven lang verzamelde en natekende om zijn vermeende afstamming uit de heren van Brederode aan te tonen. Pieter (van Brederode) van Wieringen werd op 27 april 1631 te Amsterdam in de Oude Kerk gedoopt als zoon van Cornelis Pietersz. van Wieringen, tinnegieter in de Witte Lely aldaar, en zijn tweede vrouw Mayken Wouters. Zijn ouders waren respectievelijk afkomstig uit Alkmaar en Haarlem, maar hadden wel Amsterdamse connecties. Anders dan zijn broers en zusters noemde hij zich geen Van Wieringen, maar Van Brederode of Van Brederode van Wieringen, door zijn afstamming van een overgrootvader van moederskant, die een bastaardzoon zou zijn van Walraven II, tiende heer van Brederode. Als familiewapen voerde hij het Brederode-wapen (in goud een rode, blauw getongde en genagelde leeuw, in het schildhoofd vergezeld van een blauwe barensteel), soms gebroken met een klein hartschild: in zwart een achtpuntige ster van zilver (Van Wieringen). Menigmaal heeft hij in zijn leven toenadering gezocht tot leden van de adellijke familie, maar doorgaans zonder resultaat. Uit zijn aantekenboeken, die vanwege de vaak gedetailleerde annotaties ook wel dagboeken worden genoemd, zijn aardige anekdotes te halen, zoals bijvoorbeeld de volgende aantekening, die zowel in klad als in het net aanwezig is:⁶

“1670, adj. 15 Junij verleede week tusschen Donderdag en vrijdagh is het wapen van d’Heer Nicolaes van Brederode, Lt. Collonel, so voor sijn Huys als in de Cloosterkerck aen stucken gesmeeten. Leenende de sleutels sochtens ten 3 uren vande coster om eenige wapens uyt te teekenen in den Haag synde Aensienelijke luyden.

De Heer van Beverwaert is aen de Graef van Hoornes suster getrouwt.

Daer na verstaen de Domenestique van d’Hr. van Brero dat hebbe gedaen sonder order van staet. Doch wederom in Decemb. Verstaen met Respect inde Cloosterkerck opgehangen.”

Onder de ingekleurde wapentekening op folio 1 (van boek 4) staat hetzelfde verhaal iets gewijzigd verwoord:

“Obijt 11 november 1669 / Hage Cloosterkerck / JOR. NICOLAES VAN BREDERODE / Luitenant collonel in dienst vande staaten van Hollant 1670 adj. Junij sochtens ten 3 uren: door order van de Heer van Brederode sijn wapenen van booven needer gesmeeten omdat dito Heer voorgaf dese uyt

Bastardeije quaem, doch niet beweesen, en daerom door order van staet wederom opgehangen in Desember 1670. Eenige Aensienelijke versochten de sleutel vande coster om eenige wapens uytteekene. Volvoerd dit exploit tusschen Donderdag en vrijdag, soo in de kerck als voor sijn Huijs”. Deze Nicolaas Jansz. van Brederode (1636-1669), was de laatste kinderloze mannelijke nakomeling van de oude Jan van Brederode. Deze in de vijftiende eeuw geboren bastaardzoon van Reinoud II (1415-1473), negende heer van Brederode, was een halfbroer van eerdergenoemde Walraven II, die zijn vader opvolgde als tiende heer van Brederode.⁷ In het familiearchief Van Wassenaer van Duvendoerde is een omslag met stukken aanwezig betreffende de wettige afstamming van de aanverwante familie Van Brederode en de ophanging van het ongebroken wapen in de Haagse Kloosterkerk.⁸

Omdat alle genealogieën zijn opgepoetst, is niet direct duidelijk welke gegevens juist zijn en welke niet. Toch heeft hij aan het einde van zijn leven – hij bleef ongehuwd en werd op 6 maart 1697 in de Oude Kerk te Amsterdam begraven – nog voor elkaar gekregen dat zijn afstammingslijst, zoals hij deze graag zag, klakkeloos werd opgenomen door Mattheus Smallegange in zijn “Nieuwe cronyk van Zeeland” (Middelburg 1696).⁹ Dankzij een gedegen onderzoek van Meijer en Van Wieringen is inmiddels meer bekend over de afstamming van Pieter van Brederode van Wieringen, die uitsluitend via zijn grootmoeder van vaderskant van de (Amsterdamse) familie Van Wieringen stamde, een geslacht dat zich ook wel Van Rijswijk, Bal of Huydecoper noemde. Een spoor naar bovengenoemde (bastaarden) Van Brederode of naar Van Hoorn, waaruit zijn moeder Mayken Wouters zou stammen, hebben zij echter niet kunnen traceren.¹⁰ Omdat dit Amsterdamse geslacht Van Wieringen niet tot de Rijnlandse geslachten van die naam behoort, is hetgeen zij vermelden en afbeelden over deze genealoog een toegift. Wel uit Rijnland stamt de andere Amsterdamse genealoog en heraldicus met deze familienaam, Jan van Wieringen (1638-1719), aan wie in familieverband veel aandacht wordt besteed.¹¹

Het belang van het werk van Pieter van Brederode van Wieringen zit, zoals hierboven geïllustreerd, meer in de door hem nagelaten (opgetekende) documenten, dan in zijn onstuitbare afstammingsmanie. Zo biedt een enkele bladzijde met aantekeningen van verkopen van genealogische en heraldische werken door of van tijdgenoten een onverwacht overzicht van bezit en prijzen.¹² Genoemd worden Banning Kock (1656), Seijen (1667)¹³, Hinlopen, Frans Coerten en Henderick van der Hem, met achter enkele werken zijn monogram “P.v.B.”, waaruit blijkt dat hij het één en ander heeft aangeschaft.

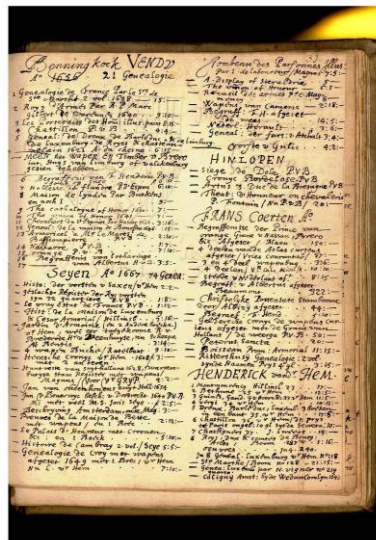
Deze bijdrage wordt afgesloten met de beschrijving en afbeelding van de portrettekening van Pieter van Brederode van Wieringen zelf, zoals deze aquarel voorin zijn belangrijkste werk, dat voltooid werd in 1669, is geplakt. Dit deel, waarin door middel van (wapen)kwartierstaten zijn afstamming uit het adellijke geslacht Van Brederode wordt beschreven, is ingebonden in rood fluwelen omslag en bevat ook nog twee aquarellen van de ruïne van Brederode en één van het slot te Kleef.¹⁴ De portrettekening is van goede kwaliteit en laat in ovaal een jonge man zien met lang sluijk haar, als halffiguur naar rechts gewend, aanzierend, in modieuze kleding. Het drieregelige onderschrift van zijn naam en afstamming wordt gedekt met het complete Brederode-wapen (zonder hartschild) en de wapenspreuk “Loyal à jamais” (Trouw voor immer). Aan de bovenzijde van het ovaal zijn in kleur acht kwartierwapens getekend, linksboven: Wieringe, Witte, Burchgrave en Brero; rechtsboven: Hoorn van Leend, Ketelaer, Grave en Strate. Voorin het boek ligt een losse inhoudsopgave met een overzicht van de prijzen die hij betaald heeft aan tekenaars om het werk te illustreren. Daaruit blijkt dat voor zo goed als alle tekeningen is betaald en hij voor het ‘nette werk’ kunstenaars inhuurde. Soms staan de namen van de tekenaars genoemd, zoals voor de topografische. Eén van de twee ruïnes van Brederode en het slot te Kleef zijn vervaardigd door “jonker van Veen en Dirc van Santen”¹⁵ gezamenlijk (voor iets minder dan 6 gulden per stuk), terwijl de andere tekening van de ruïne, waarbij enige fantasie lijkt te zijn gebruikt, door J. Colijns (voor 2 gulden) is gemaakt. Zijn portrettekening is gemaakt door jonker Redolphus van Walsburgh voor een fors bedrag. De omschrijving van het geleverde werk geeft iets meer informatie over deze onbekende kunstenaar, die later ook nog twee kronen voor hem tekende voor ruim drie gulden: “Fol. 1 het conterfijtsel door Jonker Redolphus van Walsburgh, had daer soo veel werk aen als doen de Prins van Conde Teekende daer hij voor hadde 40 Rijxdaalders en een lieutenant Regementschap stel 25 gl. en 9 wapens à 21 st. is 5 :8 [totaal:] 30 :8 :- “. Deze prins van Condé moet de Franse veldheer Lodewijk II de Bourbon (1621-1686) zijn, die - na de

intocht van de Fransen in Nederland in 1672 - enige tijd opperbevelhebber in de strijd in Duitsland en de Zuidelijke Nederlanden was. Aangezien de (adellijke?) naam Van Walsburg(h) niet bekend is en een Redolphus evenmin in kunstenaarslexica voorkomt, zou hier sprake kunnen zijn van een pseudoniem. De noodzaak hiertoe zou misschien door de woelige oorlogstijd kunnen worden verklaard.

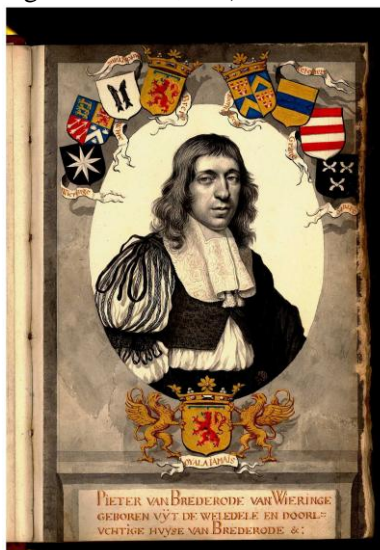
Het foliovel met prijzen, data en namen geeft veel informatie over de wijze van werken van Pieter van Brederode van Wieringen als opdrachtgever. Bovenaan staat bijvoorbeeld nog: "Prijs van dat Colijn betaelt wort voor yder wapen van soeken 12 st. 't Maake gemeen 6 st., gecartileert 9 st. met gout 12 st., uytgesijt otemerijn, stelle van de Boom 5 gl., een Hooft wapen 2: 10:-". De hierboven al genoemde landschapstekenaar Jacob Colijns (1614-1686) was een bekende Amsterdamse schilder-genealoog¹⁶, die later als een geraffineerd vervalser is ontmaskerd.¹⁷ Zijn buurman, aan wie hij het huis aan de Prinsengracht verhuurde, was de Amsterdamse koopman Pieter van Wieringen Gijsbertzn. (1642-1715), de broer van eerdergenoemde genealoog Jan van Wieringen.¹⁸ Hiermee duikt ineens een naam- en tijdgenoot van onze hoofdpersoon op. Of diens bestaan misschien een eerste aanleiding en inspiratiebron is geweest voor zijn naamsvermeerdering blijft natuurlijk de vraag.

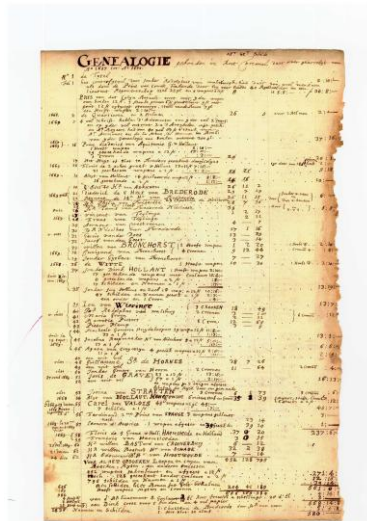
MR. E.J. WOLLESWINKEL

Afb. 1. Aantekeningen van Amsterdamse verkopen, door Pieter van Brederode van Wieringen, 1656, 1667 en z.j. (HRvA, hs. 'paars' 591, f. 31).

Afb. 2. Portret van Pieter van Brederode van Wieringen door Redolphus van Walsburgh, vóór 1670 (HRvA, arch. Van Slingelandt 1428, f. 1).

Afb. 3. Verantwoording door Pieter van Brederode van Wieringen van voor hem geleverd werk, 1670 (HRvA, arch. Van Slingelandt 1428, index).

¹ Dr. M.V. Roscam Abbing promoveerde in 1999 aan de Universiteit van Amsterdam op Rembrandt documenten uit de periode 1648-1756 en publiceerde dit jaar onder andere het boekje *Rembrandts olifant; het verhaal van Hansken* (Amsterdam 2006, ISBN 10 908087454X). Begin oktober is van zijn hand een aanvulling op W.L. Strauss en M. van der Meulen, *The Rembrandt documents* (New York 1979) verschenen bij Foleor Publishers in Leiden onder de titel *New Rembrandt Documents* (ISBN 90 75035241).

² Alle edities, waaronder de Engelstalige onder de titel *The Treasures of Rembrandt* (De schatten van Rembrandt), zijn voorbereid door de Carlton Publishing Group in Londen (ISBN 0 233 00187 5). De Nederlandse editie is uitgegeven bij Kosmos-Zomer&Keuning in Utrecht.

³ J.C. Kort, *Het archief van de familie van Slingelandt, 's-Gravenhage 2004*, inv. nrs. 1428-1434. Waarschijnlijk bevinden zich onder deze inventarisnummers, bestaande uit zeven delen (klein folio, ca. 32 x 22 cm.) en deeltjes (octavo, ca. 17 x 11 cm.), enkele van de vermiste acht grotere boeken, waarin Van Brederode zijn kladaantekeningen overschreef, en die door W.J.J.C. Bijleveld (in: *De Ned. Leeuw* 56 (1938), k. 519) en H. de la Fontaine Verwey (zie navolgende noot) werden gezocht. Hieraan kunnen nog toegevoegd worden het in de collectie handschriften ('paars') van de Hoge Raad van Adel berustende werk van Pieter van Brederode uit 1686, getiteld "Wapenen van de Burgemeesteren van Amstelredam (...)", inv. nr. 591 (22 x 17 cm.); een werk over Engelse families, inv. nr. 617 (fragment, bestaande uit 9 bladzijden); en een genealogie van het geslacht Van Outshoorn uit 1695, inv. nr. 561 (klein folio, zonder band), die niet door notaris Commelin zijn genummerd en kennelijk een andere, niet bekende herkomst hebben. Tenslotte is nog een foliodeel (31 x 20,5 cm.) uit 1660 aanwezig in Museum Meermanno-Westreenianum, Den Haag, handschriftencat. 1979, inv. nr. 7 A 13 (vriendelijke mededeling van Drs. P. Brederoo te Leiden).

⁴ F.L. Hartong, *Register der protocollen van notarissen in Nederland*. Rotterdam 1916, p. 52.

⁵ H. de la Fontaine Verwey, *Antiquiteiten en rariteiten van Rembrandt*, in: *Maandblad Amstelodamum* 56 (1969), p. 177-179, met afb.; idem, *De binder Albert Magnus en de verzamelaars van zijn tijd*, in: *Jaarboek Amstelodamum* 62 (1970), p. 87-110, met afb. op p. 95.

⁶ HRvA, archief Van Slingelandt, inv. nr. 1431 (voarin).

⁷ A.W.E. Dek, *Genealogie der Heren van Brederode*, in: *Jaarboek van het Centraal Bureau voor Genealogie* 13 (1959), p. 105-146, met aanvulling in 22 (1968), p. 239-243.

⁸ Nationaal Archief 's-Gravenhage, archief van de familie Van Wassenauer van Duvencoorde, inv. nr. 2339 (vriendelijke mededeling van dr. J.C. Kort).

⁹ H. de la Fontaine Verwey, op. cit., in: *Jb. Amstelodamum* 62 (1970), p. 110 (naschrift).

¹⁰ P.D. Meijer en A.M.L. van Wieringen, *Van Wieringen in Rijnland*, particuliere uitgave, Schoorl 2005, p. 605-612.

¹¹ *Ibidem*, p. 211-216, met afbeeldingen van zijn handschrift en wapentekeningen. Zijn manuscripten zijn op 16 juni 1868 bij J.L. Beijers in Utrecht geveild en meestal niet meer traceerbaar. Hij heeft een duidelijk regelmatig handschrift, dat goed herkenbaar is. In de collecties van de HRvA zijn geen handschriften van deze Jan van Wieringen Gijsbertzn. aangetroffen.

¹² HRvA, handschriftencoll. 'paars', inv. nr. 591, p. 31. Deze verkopen zijn niet vermeld in: F. Lugt, *Répertoire des catalogues de ventes publiques*, deel 1 (1600-1825), Den Haag. 1938.

---

¹³ Dit is een aanvulling op mijn bijdrage over Joris Pietersz. Sijen, in: *De Ned. Leeuw* 122 (2005), nr. 3. Ook uit zijn boekje nr. 7 (inv.nr. 1434), f. 89, blijkt dat hij Sijen goed gekend heeft.

¹⁴ HRvA, archief Van Slingelandt, inv. nr. 1428, fol. 1 (portret, 32 x 21 cm.), fol. 17 (21,5 x 27 cm.) en fol. 23 (ruïne Brederode, 20 x 32 cm., linksboven gesigneerd), fol 25 (slot te Kleef, 19,5 x 30 cm.).

¹⁵ Werk van de tekenaar Rochus van Veen († 1709), die signeerde met “R.v.Veen”, is o.a. aanwezig in Teylers Museum in Haarlem (Thieme/Becker 33 (Leipzig 1939/1940), p. 177). Van de landschapstenaar Dirk Jansen van Santen is bekend, dat hij ook werkte voor de Amsterdamse boekbinder Albert Magnus en voor de kaartenverzamelaars Van der Hem (H. de la Fontaine Verwey, op. cit., in: *Mndbl. Amstelodamum* 56 (1969), p. 100 en 108).

¹⁶ Jurriaan van Toll, *Nederlandsche sabbekundigen voor 1853*, Naarden 1944, nr. 17, p. 41-44.

¹⁷ S.A.C. Dudok van Heel, *De vervalser Colijns*, in: *De Ned. Leeuw* 114 (1997), k. 175-176.

¹⁸ P.D. Meijer en A.M.L. van Wieringen, op. cit., p. 223-225.